

OCHRONA CMENTARZY
Instrukcja Komisji Episkopatu do spraw Sztuki Kościelnej
- 1987

Ustalenia podstawowe

1. We wszystkich kulturach świata i na przestrzeni całych dziejów ludzkości cmentarze, groby i miejsca grzebania zmarłych były i są otaczane szczególnym pietyzmem, właściwym dla danej kultury i stanu cywilizacji narodu. Pietyzm ten ma swój własny wyraz, zasadność i formę w chrześcijaństwie.
2. Cmentarze, grobowce i poszczególne mogiły są wyrazami i świadectwami wiary w życie pozagrobowe oraz szacunku dla zmarłych.
3. Kościół zawsze uważał cmentarze, grobowce, jak i poszczególne mogiły, gdzie spoczywają ciała zmarłych, za miejsca święte. Prawo kanoniczne określa: Miejscami świętymi są te, które przez poświęcenie lub błogosławieństwo, dokonane według przepisów ksiąg liturgicznych, przeznaczają się do kultu Bożego lub na grzebanie wiernych (KPK kan 1205)
4. Świętość i wyjątkowość charakteru cmentarzy, grobowców i mogił sprawiała, że miejsca te wydzielano z otoczenia, fizycznie odgradzano od niego, często obsadzano drzewami i otaczano czcią. Kościół zalecił wznoszenie tam krzyży lub kaplic. Wiernych zaś wezwał do zatroszczenia się o własny cmentarz lub przynajmniej o osobne kwatery na cmentarzach świeckich (KPK kan 1240).
5. W trosce o świętość cmentarzy i mogił oraz o ich nietykalność Kościół zalecił szczególną dbałość o ich zewnętrzny wygląd oraz otaczanie ich czcią i pamięcią. Zabraniał i zabrania wszystkiego co jest obce świętości miejsca (KPK kan 1210). Nadto zobowiązał do wydania przez prawo partykularne stosownych przepisów mających na celu zachowanie porządku na cmentarzu, utrzymanie i ochronę ich sakralnego charakteru (KPK kan 1234).
6. Niejednokrotnie cmentarze, jak i poszczególne mogiły powstały w wyniku zdarzeń historycznych. Dziś są ich historycznymi pamiątkami i świadectwami.
7. Cmentarze, jako kompleksy drzewostanu oraz jako zespoły nagrobków, rzeźb, epitafiów, symboli, napisów nagrobnych itp., pozostają niewyczerpalnym źródłem wiedzy o życiu w przeszłości pojedynczych jednostek i całych zbiorowości ludzkich. Stają się odzwierciedleniem życia religijnego parafii i powszechnie dostępną kroniką jej dziejów. Są także wyrazem i świadectwem kultury regionu, całego narodu i państwa, a także historycznej epoki. Jako takie stanowią dobro kulturalne Kościoła i Narodu.
8. Wiele cmentarzy, pomników nagrobnych i poszczególnych mogił uległo lub ulega bezpowrotnej zagładzie przez utratę właścicieli lub opiekunów, przez źle pojęte prace modernizacyjne oraz przez brak stałej opieki nad grobami, grobowcami i cmentarzami opuszczonymi. Zniszczeń dokonuje także czas, ludzki wandalizm, kradzieże elementów nagrobkowych, włamania do grobowców i bezczeszczenie pojedynczych mogił oraz brak należytej konserwacji.

Normy ogólne

1. W trosce o zachowanie sakralności i nietykalności cmentarzy, grobowców oraz mogił należy się stosować do postanowień Prawa Kanonicznego, zawartych w kanonach traktujących o miejscach świętych i cmentarzach, a zwłaszcza w kanonach 1205; 1210; 1240 oraz do przepisów prawa partykularnego.
2. Cmentarze jako miejsca święte, a nierzadko jako zespoły zabytkowe i historyczne podlegają w zakresie ochrony normom o postępowaniu w sprawach sztuki kościelnej wydanym przez Konferencję Episkopatu Polski 25 stycznia 1973 r. oraz ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach z dnia 15 lutego 1962 r. ogłoszonej w Dzienniku Ustaw PRL, nr 10, poz 48.
3. Proboszczowie oraz rządcy parafii winni szczególną troską otaczać cmentarze, poszczególne nagrobki i mogiły jako miejsca święte. Winni oddziaływać na wiernych i obudzać w nich poczucie szacunku względem cmentarzy, pojedynczych grobów oraz troskę o nie. Nagrobki oraz całe kwatery o szczególnej wartości historycznej i artystycznej nie mogą w żadnym przypadku podlegać likwidacji.

Wskazania szczegółowe

1. Urządzenie i użytkowanie cmentarzy parafialnych winno się odbywać z zachowaniem przepisów kościelnych i państwowych.

2. Cmentarze parafialne winny być świadectwami wiary parafian i zapisem dziejów parafii. W tym celu:

- a) Należy zachować i zabezpieczyć stare cmentarze, stare partie cmentarzy z ich ogrodzeniami, alejami, drzewostanem, nagrobkami i innymi obiektami cmentarnymi.
- b) Grobowce i mogiły opuszczone przez wymarcie krewnych lub spadkobierców, szczególnie zaś zabytkowe i historyczne, winny być otoczone parafialną opieką społeczną. Odnosi się to także do mogił i nagrobków ludzi związanych z dziejami parafii, regionu, lub kraju, choćby nie były zabytkami starego drzewostanu, który często stanowi o istotnych walorach estetycznych miejsca i otaczającego go krajobrazu.
- c) Należy zachować pomniki nagrobne, krzyże, obeliski i inne objekty o charakterze zabytkowym i historycznym, znajdujące się w obrębie cmentarzy grzebalnych oraz przykościelnych. Ich przemieszczenie może nastąpić w przypadkach wyjątkowych i po uprzednim uzgodnieniu z władzami kościelnymi i świeckimi.
- d) Nagrobki zabytkowe i historyczne uszkodzone przez czas należy zabezpieczyć przed dalszym niszczeniem, poddać konserwacji, a następnie otoczyć opieką społeczną parafian lub ewentualnie nowych użytkowników.
- e) Duszpasterz parafii winien zatroszczyć się o wykonanie inwentaryzacji rysunkowej i fotograficznej zabytków cmentarnych z uwzględnieniem napisów nagrobnych. Jeden egzemplarz tego dokumentu należy przekazać do archiwum diecezjalnego, a drugi zachować w archiwum parafialnym.
- f) Duszpasterz parafii winien przypomnieć wiernym o obowiązku dbania o grobowce i mogiły krewnych oraz bliskich, a także osób, których pamięć jest chluba parafii. Sam zaś winien dawać przykład troski o groby swoich poprzedników.
- g) Należy zadbać o zachowanie cmentarzy, nagrobków zabytkowych i historycznych innych wyznań czy narodowości, by były świadectwami chrześcijańskiego szacunku dla każdego człowieka, tolerancji i braterstwa. Ich zachowanie może budować porozumienie międzyludzkie i międzynarodowe oraz inspirować ochronę polskich cmentarzy poza granicami kraju. Wszelkie poczynania zmierzające do likwidacji tych obiektów należy uznać za sprzeczne ze sprawiedliwością i duchem chrześcijańskim. Rozbieranie starych, zabytkowych grobowców, wykorzystywanie ich elementów oraz detali jak: płyty, krzyże, tablice itp. do budowy nowych jest niedopuszczalne i nieetyczne.
- h) Należy dołożyć wszelkich starań, by nowe grobowce i nagrobki były budowane z trwałego materiału: granit, twardy piaskowiec itp. z wykluczeniem lastryku. Dopuszczalne jest stosowanie betonu obrobionego na sposób kamieniarski.
- i) Nowe grobowce i nagrobki winny odpowiadać stylowi epoki i jej estetyce, harmonizować z nagrobkami zabytkowymi, nie naruszając ich skali i proporcji. Nowych pochówków i nagrobków nie powinno się dopuszczać w kwaterach o szczególnych walorach zabytkowych, estetycznych i historycznych.

3. Prowadzenie prac modernizacyjnych lub innych na starych cmentarzach oraz planowanie zamian nie może prowadzić do pozbawienia ich charakteru sakralnego, historycznego i estetycznego. Wszelkie inwestycje mające na cmentarzu charakter zasadniczy, jak zmiany układu przestrzennego alei, kwater, drzewostanu, budowa ogrodzeń, kaplic, pomników, grobowców, wytyczanie nowych alei sadzenie drzew itp. winny być zaprojektowane przez ludzi kompetentnych i znawców przedmiotu, uwzględniających region, a projekty przedstawione diecezjalnej komisji do spraw sztuki sakralnej oraz realizowane po uzyskaniu zatwierdzenia.

4. Cmentarze parafialne sprzyjają pogłębieniu wiary, wzajemnej miłości i pojednaniu. Pełnią tę funkcję, gdy stają się miejscami częstszej modlitwy całej wspólnoty parafialnej w ciągu roku, niezależnie od pogrzebów. Gromadzenie się parafian na cmentarzach spowoduje większą dbałość o nie i poszczególne groby, włączy umarłych do świadomości żywych. Służyć też będzie utrwalaniu pamięci i tożsamości narodowej.